

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

mars 2 • 2020

The Sword of the State – symbol som väckte intresse.

Medaljer med Bältespännarmotiv.

Grosshandlaren och storsamlaren Israël Berghman.

Charta sigillata och stämpelmärken.

Ny professor i numismatik vid Stockholms universitet.

Söker du rariteter? Besök oss!

10 Dukater 1748 medaljpräglad - Ex. Kungliga gåvan 1780
UNIK I PRIVAT ÄGO

Roberto Delzanno

Numismatiker - Författare - 0708-865008
roberto@delzanno.se - www.delzanno.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08-667 55 98
Måndagar
kl. 10-12 och 13-16
info@numismatik.se

Plusgiro 150007-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 SEK / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
*Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning* samt
*Sven Svenssons stiftelse för
numismatik*.

Redaktionen ansvarar inte för ej
beställt material. Texter och bilder i
SNT lagras elektroniskt och publiceras
som pdf på föreningens hemsida.
Den som sänder material till SNT
medger detta.

Register över alla artiklar och
notiser i SNT 1977–2019 finns i
sökbar pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB

ISSN 0283-071X

VÅREN 2020

Föreningens aktiviteter

Våra medlemmar är varmt välkomna till SNF:s föreningskvällar. De är med få undantag förlagda till sista onsdagen/torsdagen i månaden, vår och höst. Vi ses i samband med föredrag, alltid med ämnet numismatik. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

TREVliga TILLFÄLLIGHETER

Ibland snubblar man över gamla tidskrifter för en tia eller så. En inbunden *Litografiskt Allehanda* med artiklar och litografiska reproduktioner var en sådan. Bläddrade förstrött i den. Fann artiklar om konstnären Johan Peter Molin (1814–1873) och hans skulptur Bältespännare. Hade just lagt in Bo Gustavssons och Jan Westins artikel om Bältespännarmedaljer i marsnumret.

Litografiskt Allehanda startades 1859 av Axel Jakob Salmson (1807–1876). Han var morbror till kungliga mynt- och medaljgravören Lea Ahlborn (1826–1897).

Dessutom tillkom lite om bältespännarfilatelins värld.

UR LITOGRAFISKT ALLEHANDA, 1860-TAL.

MARS

19 Föreningskväll – torsdag

Plats Banérgatan 17

18.00 FÖREDRAG. Bosse Gunnarsson: *York, Lund och myntmästaren Asketill*. Föredraget presenterar nya forskningsrön som belyser de vikingatida förbindelserna mellan York och Lund kring år 1000.

APRIL

23 Föreningskväll – torsdag

Plats Banérgatan 17

18.00 FÖREDRAG. Gunnar Nehls: *Moderna sedlar från idé till färdigt tryck*. Sedelgravören och formgivaren Gunnar Nehls berättar om de nya svenska sedlarna och om hur sedelkonsten dramatiskt har förändrats för att hänga med in i samtiden.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlslan; buss 4, 44, 76
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10–12 & 13–16
Kansliet är stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna
Hemsida: www.numismatik.se
SNT finns på Facebook

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens hemsida
www.numismatik.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.

På hemsidan kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

ANNONSPRISER

1/12 sida
47 × 50
mm
250 SEK

1/8 sida
72 × 50
mm
350 SEK

1/6 sida
47 × 105
mm
400 SEK

1/4 sida
72 × 105
mm
600 SEK

1/2 sida
151 × 105
mm
1 200 SEK

1/1 helsida
151 × 214 mm
2 000 SEK

mittuppslag
5 000 SEK

2:a & 3:e
omslagssidan
2 500 SEK

4:e omslagssidan
5 000 SEK

SNT behåller samma låga annonspriser även 2020

Annonser på årsbasis får dessutom 20% rabatt

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt – kontakta info@numismatik.se

Annonser som inte är förenliga med SNF:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 2 • 2020

ARTIKLAR OCH NOTISER

SID.

Medaljer med Bältespännarmotiv	33–36
Jens Christian Moesgaard – ny professor i numismatik vid Stockholms universitet.....	37
<i>The Sword of the State</i> — symbol som väckte intresse!	38–39
Några rader om grosshandlaren och storsamlaren Israël Berghman	40–42
En riktig storsamling av stämpelpapper, charta sigillata och stämpelmärken	43–45
Svenska Numismatiska Föreningens hemsida – www.numismatik.se	45
Visdom och lycka [spelpenning]	47

FASTA RUBRIKER

PRESSKLIPP 1850. Svärdsmedaljen	42
LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF	45
NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER.	46–47
LÄSTIPS.	47
AUKTIONER & MÄSSOR.	47
SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING.	50

OMSLAG

Karl XII:s nödmynt Mars, som tillsammans med övriga med planetnamn – Jupiter, Saturnus, Phoebus och Mercurius – präglades 1718 och kallades allmänt Görtzens gudar. *Mynttecken* var officiell benämning på hela nödmyntsserien i koppar, som utgavs under Karl XII:s regering i valören 1 daler sm. Mynttecknen skulle i värde motsvara det betydligt tyngre plåtmyntet av koppar i samma valör (men sådana vägde cirka 756 gram) och var inte större än 24 mm i diameter.

KMK SAMLING, FOTO: GABRIEL HILDEBRAND.

Medaljer med Bältespännarmotiv

Av Bo Gustavsson & Jan Westin

Efter många förarbeten och diskussioner presenterade skulptören Johan Peter Molin sin grupp *Bältespännarna* vid världsutställningen i London år 1862. Den väckte enormt publikt intresse och kritikernas beundran. Det blev Molins lyckokast och gav under de följande 10–20 åren upphov till vad vi i dag skulle kallar för en ”hype”. Alla ville se skulpturgruppen och den fick stort genomslag i en mängd sammanhang båda i Sverige och brett internationellt.

Att spänna bälte

Vad var det då som Molin hade avbildat? Jo, ursprunget var berättelser om att spänna bälte, som han letat fram i folklivsskildringar från Småland och Blekinge. Några ögonvittnesskildringar finns inte. Men gamla beskrivningar ger vid handen att om två män kom i gräl med varandra, till exempel om en kvinna i festligt lag, kunde tvisten lösas genom en speciell typ av knivduell.

Man kopplade ihop kombattanternas bälten så att det blev ett enda och spände detta därefter om livet på dem och lät dem mäta ut hur mycket av knivbladet som skulle tillåtas kunna tränga in i kroppen om man blev tillfogad en skada. Kämparna tog tag i varandras handleder och så började kampen som ibland inte slutade förrän någon av dem förlorat livet. Det berättas att kvinnorna ibland till och med skulle ha fört med sig svepning till kalasen, eftersom man inte kunde vara säker på att männen kom levande hem.ⁱ

Skulpturgruppen

Med berättelser som dessa som inspiration skapade Molin sina bältespännare. Gruppen sattes först upp i Göteborg 1863 och i Stockholm 1867. Senare har andra versioner tillkommit. Själva skulpturgruppen står på en piedestal med motiv där en sägen från Varend i Småland återges.

Piedestalen med fyra reliefer och själva skulpturen bildar en sammanhängande berättelse som Molin själv beskriver så här:

1. *Svartsjukan uppstående mellan de båda vännerna sedan Björn under pokulerandet funnit behag i Ragnars trolovade.*

2. *Ragnar uppspringande från dryckesbordet under förklarande att han och Björn måste spänna bälte.*

3. *Ingeborg kastar sig emellan männen, hvilka avhandla, huru långt de skulle tåla kallt järn.*

4. *Ingeborg sörjande på graven, över vilken hon rest runstenen.*

Skulpturen som skildrar själva bältespänningen kommer in i handlingen mellan relieferna 3 och 4.ⁱⁱ

I en artikel i *Göteborgs förr och nu* 2016 med titeln ”Bältespännarnas öden och äventyr” redovisar vi den spännande historien om vad som hänt under åren med ”Bältespännarna”.ⁱⁱⁱ

Skulpturgruppen väckte uppmärksamhet redan som modell och framför allt sedan den ställdes ut 1862 och den kom att avbildas i många sammanhang. Några exempel: Gustafsbergs Porslinsaktiebolag framställde kopior i parian, som sannolikt spreds i hundratals exemplar. Frans Hedberg, som sett den som modell,

1. Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet i Amerika, senast 1915, osignerad. Ø 30 mm.

skrev redan 1861 en lång diktsvit med rubriken *Bältespännarna* i kalendern *Svea*. En dansgrupp, *Paxton Troupe*, utförde Bältespännarna i fem bilder på Berns år 1895. Samlarföreningen Bältespännarna i Göteborg gav ut ett lokalpostfrimärke år 1888. Bältespännare-punsch och bältespännarcigarrer marknadsfördes.

Från ”fylleslagsmål” till idrottssymbol

Företrädare för idrottsrörelsen, som överläraren vid Gymnastiska Centralinstitutet Truls Johan Hartelius (1818–1896), betonade 1882 att Nordens folk älskar kroppsövningar och att ett storslaget vikingalynne växt fram i Nordens hårdare klimat:

”Om det än är någon öfverdrift i sagans målning om våra förfäders styrka och till öfverdåd djerfva kroppsöfningar, så är det ovedersägligt, att deras öfningar och idrotter vitnade om allvar och, må vara, om en viss hårdhänhet. Bältespännare tala ingalunda om blödighet i deras slitande af rättstvister”.^{iv}

Trots att bältespännarmotivet skildrar en uppgörelse som egentligen skulle kunna karakteriseras som en

2. Medalj 1901. Åtsida: Bältespännare omgivna av Tre Kronor.
Frånsida: Eklövsskrans, inskrift: Kraft i Arm Mod i Barm 1899.
Ritning: Karl Gustaf Améen.

sorts "fylleslagsmål" (och som till och med kunde ha dödlig utgång) talade det till idrottsrörelsens pionjärer som Victor Balck och Clarence von Rosen. Båda hade militär bakgrund och såg idrotten som folkfostrande och ett inslag för att öka stridsdugligheten. Idrott, kamp och strid hörde ihop. Eller som F.G. Seeberg i en artikel i *Svensk skytte- och landstormstidskrift* 1918 uttrycker det:

"Idrottens mål är att utveckla sundhet, ökad arbetslust och arbetskraft med därav följande ökad försvarskraft".^v

Inom Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande (senare Riksidrottsförbundet) förevisades 3 maj 1899 ett förslag till föreningsmärke och medalj, utarbetade av "artisten Améen" – Karl Gustaf Améen (1864–1949). Motivet var Bältespännarna. Medaljen fördröjdes sannolikt eftersom protokollet från förvaltningsutskottets sammanträde 1 november 1900 förtäljer:

"Centralföreningens medalj som nu gjordes behöflig för prisbelöning vid fotografitäflingen synes ej ännu vara färdig enl. meddelande af Öfv-löjtnant Balck, hvilken åtog sig att göra en påminnelse hos Professor

Lindberg, som har medaljarbetet om hand".^{vi}

Adolf Lindberg hade uppenbarligen mycket att stå i som gravör vid Myntverkets gravyrateljé. Medaljen i fråga återfinns inte i Lindbergs verksförteckning. Eventuellt fick den anstå tills Sven Kulle utförde en medalj till Centralföreningen 1907.

Motivet användes i stället flitigt som illustration i *Ny Tidning för Idrott* där det användes som ingress till den avdelning som tog upp gymnastik och allmän idrott från 1901. Möjligen fanns inom idrottsrörelsen en uppfattning om att bältespänningen var en slags brottnings. Det fanns ett förslag från Ferdinand Boberg att bältespännarna skulle vara motivet på affischen för Nordiska Vinterspelet 1909, men förslaget röstades ner med motiveringen att brottnings inte förekom på programmet.^{vii}

Fortfarande (2018) delas en replik av skulpturgruppen bältespännarna (utan piedestal) ut till Årets Fäktare av Svenska Fäktförbundet. Även gruppen med piedestal har förekommit som pris till idrottsförbund.

Att kämparna i skulpturgruppen var nakna för tankarna till idrotten vid de antika olympiska spelen,

som det ju kunde vara naturligt att anknyta till. Bältespänning förekom dock inte som idrottsgren i antiken. Där tävlades i *pancration*, en näv-kamp utan tillhyggen. Troligen var det en lockande kombination av klassiska ideal och nordisk kämpaglöd som gjorde att bältespännarna kom att ses som en lämplig illustration av idrottsbragder. Det förefaller inte som att idrottsrörelsen känt någon tvekan inför att använda motivet. Det något vaga uttrycket tidsandan talade för motivet, trots att det inte fanns någon idrottslig anknytning.

Den romantiska synen på Bältespännarna visade sig också i en tidningskommentar i *GHT* i samband med att nygjutningen av skulpturen i Göteborg samt gipsmodellen av densamma anlände till staden 1913:

"Gipsmodellen hoppas man en gång skall pryda någon skolas vestibul – eller kanske i ett blivande kommunalt gymnastikpalats".^{viii}

Att tiderna och därmed smaken förändras inser man då Olle Pärla – ett lokalt original – tog saken i egna händer 1973 och försökte avväpna kämparna på skulpturen i Vänersborg genom att bryta loss knivarna, då han ansåg att motivet inte passade att finnas i närheten av den numera rivna Huvudnässkolan.^{ix}

Med tanke på att bältespännarmotivet kom att under lång tid användas som symbol i de mest olika sammanhang är det knappast ägnat att förvåna att Bältespännarna också kom att bli motiv på medaljer och plaketter som användes som belöningar inom organisationer med anknytning till idrott av olika slag. I de flesta fall återges motivet utan piedestal.

De hittills återfunna medaljerna avbildar skulpturgruppen från samma sida med den längre personen (som förmodligen Gunnar Wennerberg stått modell till), till höger. Medaljerna/plaketterna finns även som standardmedaljer som kunde beställas av den som ville och förses med egen gravering. Detta tyder på att motivet förmodades vara av allmänt intresse som pris i olika idrottsgrenar.

3. Cykel Lindkvist.
Hedersplakett utan år, osignerad.
47×60 mm.

4. Stockholms Spelen 1931,
osignerad plakett.
42×63 mm.

5. Stockholms Spårvägars Gymnastik-
och Idrottsförening.
Förtjänstplakett utan år, osignerad.
71×99 mm.

Följande medaljer och plaketter med bältespännare har hittills påträffats:

• Medalj 1901 (åtsida Bältespännare omgivna av Tre Kronor, framsida eklövskrans, inskrift Kraft i Arm Mod i Barm 1899). Ritning Karl Gustaf Améen. Bild 2.

• Allmänna Svenska Gymnastik- och Idrottsfesten i Stockholm 1903, oval 15×31 mm, osignerad.

• Centralföreningens idrottspremie för läroverk, sköld 83×93 mm 1906, osignerad.

• Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande 1907, 36 mm, 16 mm, Sven Kulle. Bild 8.

• Svenska Föreläsningsföreningen i Paris(?), medalj senast 1911, Svante Nilsson.*

• Svenska Idrottsförbundets Internationella Kongress 1912.

• Svenska Gymnastik- och Idrottsförbundet i Amerika, 30 mm senast 1915, osignerad. Bild 1.

6. Landskamp i Fri Idrott, Sverige
Tyskland, Stockholm 1957,
Åke Hammarberg.
57×80 mm.

• Örebro Atletklubb, 30 mm 1922.

• Stockholms Spelen 1930, 45×63 mm, osignerad (Westins Ateljé).

• Stockholms Spelen 1930, märke 19×23 mm, med nål.

• Stockholms Spelen 1931, oregelbunden plakett 42×63 mm, osignerad. Bild 4.'

• Stockholms Spelen 1935, 1936, 1937 (ingraverat årtal), 33×46 mm, osignerad (Sporrong).

• Amerikaspelen 1938, 33×45 mm, Nils Resare.

• Standardplakett 52×72 mm, 34×46 mm 1940, Karl Hultström.

• Landskamp i Fri Idrott, Sverige Storbritannien, Stockholm 1953, 57×80 mm, Åke Hammarberg.

• Landskamp i Fri Idrott, Sverige Tyskland, Stockholm 1957, 57×80 mm, Åke Hammarberg. Bild 6.

• Aftontidningen utan år, 45×66 mm, utan år, 35×50 mm, osignerad.

• Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande utan år, på "prisball" med monogram för prins Gustaf Adolf, Gustav V och Gustav VI Adolf, 34×46 mm, osignerad. Bild 9.

7. Standardplakett på piedestal, utan år, osignerad.
34×46 mm, 52×72 mm.

8. Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande, 1907, Sven Kulle.
Ø 36 mm, 16 mm.

9. Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande, utan år. På "prispl" med monogram för prins Gustaf Adolf, Gustav V och Gustav VI Adolf, osignerad.
34×46 mm.

•Cykel Lindkvist, Hedersplakett utan år, 47×60 mm, osignerad. Bild 3.

•Stockholms Spårvägars Gymnastik- och Idrottsförening, Förtjänstplakett utan år, 71×99 mm, osignerad. Bild 5.

•Standardplakett på piedestal, utan år, 34×46 mm, 52×72 mm, osignerad.^{xi} Bild 7.

•Norrländska Elitbrottningsarna, Juniorer, utan år, 30 mm, osignerad.

•Standardplakett 27×40 mm, rundad överkant, utan år, osignerad (Lagerströms).

•Joensuu Linköping Roskilde Tönsberg, 39×55 mm, utan år, osignerad (Westins).^{xii}

•Norrländska Elitbrottningsarna, utan år, osignerad, medalj.

•Majornas Gymnastikförenings Idrottsklubb.

Noter

ⁱ Se exempelvis Krok, Samuel, "Urshults pastorats inbyggares seder, tal inför Småländska nationen i Uppsala den 11 oktober 1749", avtryckt i *Småländska hembygdsböcker I*, Växjö 1922, och Axelsson, Maximilian, *Bältespännarne och de nordiska kämpalekarna*, Stockholm 1864.

ⁱⁱ Promemoria av Johan Peter Molin inför Parisutställningen 1867, daterad 21 november 1866. I Konstakademiens samlingar.

ⁱⁱⁱ Gustavsson, Bo & Westin, Jan, "Bältespännarnas öden och äventyr" ur *Göteborg förr och nu*, Göteborg 2016, s. 191–222.

^{iv} Hartelius, Truls Johan, "Den Lingska eller Svenska gymnastiken. Föredrag i Stockholms fäktklubb 1882" ur *Tidskrift i gymnastik* 1882: IX.

^v Seeberg, F. G., "Idrott – skjutning" ur *Svensk skytte- och landstormstidskrift* 1918:48, s. 1.

^{vi} *Protokoll från förvaltningsutskottet hos Sveriges Allmänna Idrottsförbund*, förvarade på Riksarkivet, 15 december 1899, 1 november 1900.

^{vii} Örsan, Karl, "Betraktelser över Nordiska spelens officiella affischer" ur *Studier i idrott, historia och samhälle*, Stockholm 2000.

^{viii} *GHT* 8 december 1913.

^{ix} Eriksson, Helena, "Profilen Olle Pärle – still going strong" ur *Elfsborgs läns annonsblad* 6 november 1973.

^x *Svenska Dagbladet* 22 november 1911. En medalj delades ut till deltagarna i sommarutflyktens idrottsövningar.

^{xi} På piedestalen avbildas scen 2, på samma sätt som den första skulpturgruppen i Göteborg var arrangerad. Efter avgjutningen 1913 har piedestalen vridits 180 grader och samma sida avbildar scen 4.

^{xii} Städerna är vänorter till varandra.

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev, sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Hantverkargatan 36
112 21 Stockholm

Tel. 08 – 611 01 10

Jens Christian Moesgaard

– ny professor i numismatik vid Stockholms universitet

DEN FÖRSTA FEBRUARI i år tillträdde Jens Christian Moesgaard (f. 1963) tjänsten som professor i Numismatik vid Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms universitet. Han efterträder Kenneth Jonsson som går i pension.

Jens Christian, som kommer från Danmark, har mer än 25 års yrkeserfarenhet inom numismatisk forskning och museal verksamhet från flera europeiska länder. Listan på internationella uppdrag är lång och bland annat kan nämnas att han har forskat i Frankrike under flera år och där även varit ansvarig för myntsamlingen i *Musées départementaux de la Seine-Maritime* i Rouen. Under en period verkade han vid *University of Cambridge, Fitzwilliam Museum* i England och deltog i arbetet med *Corpus of Early Medieval Coin Finds*, som omfattar fynd av mynt från de Brittiska öarna präglade under perioden 410–1180.

Sedan några månader tillbaka har han arbetat som assisterande forskare vid Numismatiska Forskningsgruppen och kommer dessförinnan från en mångårig tjänst som forskare vid *Den kongelige Mønt- og Medaillesamling*, Nationalmuseum i Köpenhamn. Jens Christian har erhållit flera internationella utmärkelser och har på sin meritlista mer än trehundra publicerade artiklar. Huvudområdet är vikingatid och medeltid fram till renässansen med inriktning på Väst-europa och Skandinavien.

Bland de omfattande publikationerna är två praktfulla verk värda att nämnas separat; dels *King Harold's Cross Coinage. Christian Coins for the Merchants of Haithabu and the King's Soldiers*. (Odense 2015), som omfattar Harald Blåtands korsmynt från Hedeby, dels *Les trésors monétaires*

res médiévaux découverts en Haute-Normandie (754–1514). (Wetteren 2015), som behandlar 169 fynd från Normandie under tidsperioden 754–1514. Dessutom har Jens Christian författat de två avsnitten som berör perioden 600–1230 i *Denar til Daler. Danmarks mønthistorie indtil 1550*. (Köpenhamn 2018).

Jens Christian är även sedan många år huvudredaktör för *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*.

Med sin digra meritlista och sitt stora internationella kontaktnät kommer Jens Christian att bli ett enastående tillskott till den numismatiska forskningen i Skandinavien.

Bo Gunnarsson

[www.archaeology.su.se/
numismatiska-forskningsgruppen](http://www.archaeology.su.se/numismatiska-forskningsgruppen)

Professor Jens Christian Moesgaard.

FOTO: BO GUNNARSSON, 2020.

SEMINARIUM 9 MARS KL. 15–17

Professor Jens Christian Moesgaard hälsar välkomna till seminarium om Normandiets mynt på Historiska institutionen: *Normandiet i 900-tallet. Hertugens kontrol med space som det ses i kontrolleret møntomløb*.

Seminarierna vid Historiska Institutionen, Centrum för Medeltidsstudier, rum D900, Stockholms universitet, är öppna för allmänheten. Närmast i tur efter Moesgaard står:

11 mars. PhD students in medieval studies. Anna-Stina Hägg-lund, History, Åbo Akademi; Piotr Kołodziejczak, History, Toruń; Andrea Franchetto, Religious studies, Stockholm, Caroline Wilhelmsson, Scandinavian studies, Aberdeen.

[www.medeltid.su.se/Arrangemang/
medeltidsseminariet.htm](http://www.medeltid.su.se/Arrangemang/medeltidsseminariet.htm)

The Sword of the State

— symbol som väckte intresse!

Av Bo Gunnarsson

Att numismatik kan vara spännande är det nog många läsare som kan hålla med om. Ibland blir man lockad att köpa billiga mynt som ligger helt utanför sitt eget samlarområde – bara för att det är något som ”känns rätt”!

Det var just vad som hände för ett år sedan och jag fann en mycket intressant historia när jag väl började nysta i dess bakgrund.

Mynten såldes på Tradera och som ende budgivare blev de mina. Det var två kantskadade arabiska mynt från sent 900-tal. Att skicket inte var det bästa var nog ett av skälen till att intresset för dem var skvalt. Till saken hör att arabiska mynt från den här tidsperioden ofta har kantskador då de är tillverkade i en metallegering med låg silverhalt som gör dem hårda och spröda. I min samling finns sen tidigare en del arabiska mynt som är ett par hundra år äldre och med – det som var så uppskattat i den vikingatida östliga handeln – hög silverhalt. När silverhalten minskade i de arabiska mynten slutade också flödet av östligt silver till Skandinavien.

Men det som fångade mitt intresse denna gång var en symbol som jag inte hade sett på arabiska mynt tidigare – symbolen av *ett svärd*!

När jag hade fått hem mynten visade jag dem för min gode vän Viacheslav Kuleshov på Numismatiska forskningsgruppen vid Stockholms universitet. Han läste myntorten Balkh och kunde snart lotsa mig rätt till tid, regent och referenslitteratur.

Balkh är beläget i norra Afghanistan och genomkorsades av en av

sidenvägens sträckningar. En nordligare sträckning, omkring 500 km norr om Balkh, gick genom det mytomspunna Samarkand.

Mynten är slagna för Mahmud ibn Sebüktegin som vid tillfället var guvernör över provinsen Khorasan och vasall under den samanidiske emiren Mansur ibn Nuh II:s regering 387–389 AH/AD 997–999. Båda mynten bär årtalet 388 AH, vilket motsvarar AD 998. På åtsidans fält, med symbolen av svärdet, läser man: *Mahmud*, därefter tre rader ur koranen och sedan avslutas texten med titeln *Sayf al-Dawla*, översatt: *The Sword of the State*. Myntets fränsida bär emirens namn – *Mansur ibn Nuh* med tillägget den ”segerrike”.

Men vem var då denne Mahmud, son av Sebüktegin?

1a–b. De två mynten i skala 1:1. Vikt 3,67 g respektive 4,73 g.

Sebüktegin – från slav till härskare

Mahmuds far, Sebüktegin (Abu Mansur Sebüktegin), tillfångatogs som 12-åring i Turkiet under strider mellan rivaliserande stammar. Han såldes som slav men hade lyckan att hamna hos Alptegin, en turkisk slavbefälhavare med ansvar för den samanidiska armén och i princip härskare över provinsen Khorasan i nordöstra Iran.

Där växte Sebüktegin upp i hovet kring härskaren och fick bland annat omfattande militär utbildning. Alp-Tegin erövrade regionen Zabulistan med staden Ghazna och blev där vasall under samanidisk överhöghet. Samtidigt steg Sebüktegin i graderna, blev general och gifte sig med Alptegins ena dotter. Sebüktegin

deltog framgångsrikt i försvaret av Khorasans självstyre under Alptegin och dennes efterföljare. År 977 blev han själv ledare för Ghazna och utvidgade successivt vasallriket norrut till Balkh, österut till floden Indus och västerut till Kandahar. Han fick sitt godkännande av kalifen i Bagdad som ledare över de erövrade områdena och därmed lades grunden till det ghaznavidiska riket.

Vid Sebüktegin död 997 blev hans yngste son Ismail utsedd som efterträdare. Den äldre brodern, Mahmud, hade redan under sin fars livstid varit befälhavare för Samanidstyrkorna i Khorasan. Emirerna hade, antingen de ville eller inte, måst förlita sig på Sebüktegin och Mahmuds styrkor för att motstå attackerna från de turkiska Qarakhaniderna från de inre asiatiska stäpperna. Efter Sebüktegin död hävdade därför Mahmud sin rätt att efterträda sin far i Ghazna före sin bror. Mahmud gjorde uppror och segrande ur det långdragna slaget vid Ghazna besteg han tronen 998.

Det är denne Mahmud ibn Sebüktegin som titulerar sig *The Sword of the State* på de båda mynten och som också blir den egentliga skaparen av den ghaznavidiska ättens ryktbarhet.

Samtidigt med Sebüktegin död hade den unge Mansur ibn Nuh II efterträtt sin far som samanidernas emir. Hans oförmåga att kontrollera sina guvernörer och generaler resulterade i flera uppror och början till det samanidiska väldets sönderfall och sitt eget fall och tronfrånträde år 999. Detta innebar också att Mahmud uppnådde sin strävan att bli oberoende härskare utan samanidisk överhöghet. Mahmud av Ghazna – som han också blivit kallad – blev för övrigt den förste att bära titeln *sultan*.

Under de följande 32 regeringsåren fram till sin död 1030 expanderade Mahmud sitt rike. Genom en oupphörlig kampanj byggde han upp ett enormt militärt imperium under sin egen despotiska kontroll. Han drog på erövringståg till Indien förbi både Indus och Ganges samt trängde fram till Delhis utkanter. Hans fram-

2. Förstorad bild av svärdssymbolen på myntet fig. 1a.

gång som militärledare säkerställde att det alltid fanns frivilliga från hela den östra islamiska världen som anslöt sig till honom, ivriga att kriga och plundra. Efter att ha underkuvat sig det ena riket efter det andra samlade han omätliga rikedomar. Han lär ha gjort sjutton räder mot Indien, där en av de mest ökända var mot Somnath-templet i Gujarat cirka 1025¹. Femtusen personer lär ha dödats och Mahmud och hans följe plundrade templet på ett värde motsvarande 2 miljoner dinarer.

Mahmud expanderade även västerut till Iran, men plundringstågen inbringade inte lika stora rikedomar som i Indien. Hans krig motiverades främst av ekonomiska intressen, men officiellt framställdes Mahmud som försvarare av den muslimska trosinriktningen sunna. Vid hans död sträckte sig väldet i väster till Georgien och Bagdad, i norr till Bukhara, i öster och söder till Delhi och Indusmynningsarna. Sultan Mahmud från Ghazna, en av Afghanistans mest framgångsrika och legendariska figurer, hade därmed skapat det mäktigaste och mest omfattande imperiet i den islamiska världen sedan Abbasidkalifatets storhetstid.

¹ Det finns flera olika uppgifter om när plundringen av Somnath-templet har skett; 1024, 1025 eller 1027!

Mynten

De båda mynten är slagna med samma åtsidesstamp men med olika fransidesstamper. I Tübingens universitets omfattande samling av arabiska mynt finns fyra dirhamer av samma typ med symbolen *The Sword of the State*. Dessa ingår i en liten stampkedja med totalt tre åtsidesstamper och två fransidesstamper. En av åtsidesstamparna bär året 388 AH och de andra två 389 AH. Mynten i universitetets samling har numreringen 667–670 och de två som nu finns i min ägo är stampidentiska med nummer 667 och 668.

Mynten har som redan nämnts årtalet 388 AH. Enligt Mitchiner (1977) slogs mynt med året 389 AH endast tidigt under året. Mahmud vann slaget över sin bror vid Ghazna 388 AH. När på året slaget stod saknar jag uppgifter om, men det är först efter att Mahmud bestigit tronen som mynten i hans namn kan ha präglats. Att det finns en stamp med året 388 AH och två med 389 AH kan tyda på att myntningen kom i gång sent under 388 AH. Alltså har dirhamerna med svärdssymbolen endast präglats under en period av kanske högst ett år och är därmed förhållandevis ovanliga.

Enligt säljaren på Tradera kommer de från en samling som ägts av en tysk professor.

FOTO: FÖRFATTAREN.

Referenser

Referenslitteratur beträffande mynten:

- *Sylloge Nummorum Arabicorum* Tübingen (SNAT), volym XIVc Hürāsān III – Balḥ und die Landschaften am oberen Oxus. Bearb.: Florian Schwarz. Tübingen 2002 (s. 86-87).
- Mitchiner M. *The World of Islam*. London 1977 (s. 145).

Den historiska beskrivningen har hämtats från svenska och engelska Wikipedia, samt från *Encyclopædia Britannica* och *MapsofIndia*.

Några rader om grosshandlaren och storsamlaren Israël Berghman

Av Jan-Olof Björk

En av de absolut största samlarna av svenska mynt under 1900-talet var utan tvekan grosshandlaren Israël Berghman (1864–1945). Förvånansvärt lite har dock skrivits om denne gigant inom numismatiken. Den numismatiska fackpressen noterar ytterst kortfattat efter hans död att Berghman var verksam som myntsamlare för så länge sedan att endast ett fåtal numera kan minnas honom.¹

På senare år, framför allt under 2000-talet, har dock en del skrivits.^{2,3} Men då har hans namn synts tillsammans med övriga prominenta samlare i biografier. Vi väntar således fortfarande på en mer heltäckande artikel om Israël Berghman. Den är i högsta grad berättigad, eftersom Berghman genom sitt samlande till stora delar skapade stommen till inte bara en utan två andra personers samlingar. Den intresserade läsaren av dessa rader har redan räknat ut att jag syftar på de mer namnkunniga megasamlarna Sven Svensson (1855–1928) och Gunnar Ekström (1883–1969).

Israël Berghman föddes i Nättraby, Blekinge. Han tog studenten i Karlskrona och studerade vid Göteborgs handelsinstitut innan han kastade sig ut i yrkeslivet. Efter en kortare sejour i den västsvenska metropolen hamnade han år 1888 i Stockholm. Anställningen på firman Nicolai Johannsen var omvälvande för den unge Berghman på mer än ett sätt. Förutom stockholmsflytten innebar också anställningen att han år 1899 erbjöds delägarskap i firman. Det var väl i samband med de förmodade ökade intäkterna under århund-

radets sista år som förutsättningarna gavs för ett framgångsrikt samlande. Affärerna gick bra och år 1916 ombildades firman till aktiebolag och Israël Berghman blev dess förste ordförande.

Efter tre år på posten och vid 55 års ålder avvecklade han sitt engagemang i bolaget och drog sig tillbaka till privatlivet. Han kallades till ledamot i SNF år 1904 och kom redan 1906 med i styrelsen. Där kvarstod han till 1916 då han på egen begäran avsåg sig styrelseuppdraget. Möjligen hängde detta ihop med att han då fick ökade åtaganden i yrkeslivet i samband med sitt nytilträdade ordförandeskap samma år. Dock, det dröjde inte längre än till december 1917 så var han tillbaka i styrelsen. Värt att notera är att han redan från början betalade det antal årsavgifter som krävdes för att erhålla ständigt ledamotskap.⁴

Om inte förr så under slutet av 1800-talet lär Berghman ha börjat intressera sig för myntsamlande. I en av D. Holmbergs auktionskataloger lägger vi märke till Berghmans namn. Vid denna auktion närvarade också en viss "Cigarrhandl. S. Svensson".⁵ Det skulle dröja ytterligare knappt tio år, eller till 1914 och förmodade misslyckade affärstransaktioner, innan Berghman skulle sälja sin så kallade första samling till cigarrhandlaren. Innan detta skedde hann Berghman köpa flera stora samlingar, däribland C. W. Burmesters (1852–1922) år 1906.

Efter försäljningen repade sig tydligen affärerna snabbt, eftersom Berghman redan samma år påbör-

jade en andra samling genom att till exempel förvärva hela andra delen av L. E. Bruuns (1852–1923) kvalitetsmässigt högtstående typsamling. Det rörde sig om mynt från drottning Kristina och framåt, vars planerade auktionsförsäljning inhäberades på grund av första världskrigets utbrott.⁶ Han köpte därefter flera stora samlingar, bland andra K. Fryklöfs, A. Lagermans och M. Anderssons – under ett och samma år – 1917! Då skall vi ha i minnet att till exempel Anderssons samling av kopparskiljemynt inte stod välkände G. Cavallis⁷ långt efter. Om det var inflationstiden i början av 1920-talet som inverkade menligt på Berghmans affärsrörelse och myntsamlande eller om han så att säga hade nått vägs ände med sitt samlande vågar jag inte ha någon uppfattning om. Klart är i vart fall att han säljer sin så kallade andra samling år 1921.

Det skall visa sig att försäljningen kom att innebära stora konsekvenser för honom. Köpare var nämligen mynthandelsfirman Jacques Schulman i Amsterdam, Holland. Då, i en av nationalistisk anda präglad tid – väsensskild från våra dagars globalism och mångfald – var en sådan sak uppenbart mycket känslig. Således beklagade SNF genom sin ordförande, fältläkaren Axel Wahlstedt (1867–1943), försäljningen under årsmötet 1922. I protokollet⁸ men också offentligt⁹ skriver man att: "I. Berghmans storartade myntsamling genom J. Schulmans i Amsterdam bemedling sålts till en mångmiljonär i Chicago".

Man fortsatte sedan att offentligt klandra Berghmans försäljning genom att hävda: "Detta måste kännas smärtsamt för varje svensk, som intresserar sig för numismatik och hyser kärlek till vad som bevarats åt oss från forna tider. Att en sådan skatt någonsin kommer att återförväras till Sverige är knappt tänkbart."

Av SNF:s rullor framgår att Israël Berghman, som var närvarande under årsmötet, precis hade valts om till styrelseledamot när det bistra påhoppet skedde. Vi får utgå från att han under den tid som förflöt efter årsmötet funderade på sin framtid inom numismatiken. Han var ju ingen samlare längre och hade vad vi vet inte några amatörforskarambitioner som kunnat hålla honom kvar i numismatiken.

Det var väl inte heller läge att lägga grunden till en ny, tredje samling. Bara ett halvår efter att han låtit sig omväljas landade han därför i ett beslut rörande sin numismatiska framtid. I *Numismatiska Meddelanden* offentliggörs helt kort att Berghman i december samma år önskar avträda styrelseuppdraget. I hans ställe inträdde ingen mindre än och tidigare nämnde "förste suppleanten S. Svensson".¹⁰ Vid denna tidpunkt lämnade alltså en av Sveriges största samlare den numismatiska scenen för alltid.

Men om man söker återfinns han i kulisserna vid åtminstone ett senare tillfälle. Vid genomgång av SNF:s arkiv av helt andra orsaker återfann notisförfattaren ett i sammanhanget intressant brev från Israël Berghman till SNF:s ordförande, vilken fortfarande var Axel Wahlstedt. Brevet är daterat Stockholm 21 april 1933 och ställt till "Broder Wahlstedt". Det utgör ett svar på Wahlstedts muntliga inbjudan till föreningens 60-årsjubileum senare samma år, vilken framförts under ett tidigare telefonsamtal herrarna emellan. Brevsvaret är intressant ur flera synvinklar och berättar en hel del om människan Israël Berghman som notisförfattaren gärna vill dela med sig av till denna tidskrifts läsare. Av den orsaken följer därför Berghmans svar i sin helhet.

Forne storsamlaren Israël Berghmans telegram till SNF:s 60-årsjubileum år 1933. Original i SNF:s arkiv, Stockholm.

FOTO: FÖRFATTAREN.

"Tack för Din påringning för ett par dagar sedan och tack för inviteringen till Föreningens Jubileum samt i sammanhang dermed medaljslagnings. Det var mycket vänligt av Eder att erinra sig min ringa person vid detta tillfälle. Jag har också noga övertänt det hela, men därvid kommit till det beslut, att tyvärr avstå och av följande skäl. Min doktor har en gång för alla förbjudit festmiddagar och ju äldre jag blir ju nödvändigare blir det att lyda der-vidlag. Dessutom är jag numera mäst okänd i de numismatiska kretsarna då de flesta gamla kamraterna äro borta. Så att, om jag närvarar med ett telegram, så är min goda vilja rättast manifesterad. Jag har ej tänkt på numismatik på över 15 år, så Du förstår att jag skulle känna mig rätt bortkommen i Eder krets.

Av samma skäl anser jag att en medalj över min ringa person vara i högsta grad oförtjänt. Visserligen hade jag en stor samling men den numismatiska kunskapen var klen och

det vore väl egentligen den som skulle belönas. Några anspråk på sådan belöning har jag naturligtvis icke. Lite självkritik finnes ju!

Emellertid ber jag att det förbindligaste få tacka Dig och genom Dig Styrelsen för såväl inbjudningen som för medaljtanken. Det var en stor vänlighet av Eder och ställer minnet av min myntsamlarperiod i en ljus dager. Med min hjärtliga hälsning till Dig och Styrelsen har jag äran teckna och förbliva / Din tillgivne I. Berghman."

Av brevcitatet framgår bland annat att då han lämnade styrelsen i slutet av år 1922 också lämnade numismatiken bakom sig. Kanske är han klädsamt blygsam då han skriver att hans numismatiska kunskaper var klena. Han hade i vart fall de kunskaper och de ekonomiska förutsättningarna samt kreativiteten och inte minst det goda öga som krävs för att skriva in sig i den numismatiska historien som storsamlare. Intressant är också

att styrelsen som var så negativ till försäljningen utomlands nu tydligt hade planer på att hedra Israel Berghman med en medalj. Notisförfattaren har inte lyckats återfinna motiveringen i arkivet, men den hade onekligen varit intressant att ta del av. När så dagen för föreningens jubileum inföll skickade Israel Berghman sitt utlovade telegram, se bilden på föregående sida, och denna lilla notis är därmed till ända.

Jag hoppas att dessa enkla rader är ytterligare ett av de brottstycken som i framtiden tillsammans kan bilda den helhet eller längre artikel som en av de största samlarna av svenska mynt förtjänar.

Epilog

Ironiskt nog påbörjade Gunnar Ekström, bara några få år innan Berghman avled, sin resa mot titeln som en av Sveriges största myntsamlare. Han var nämligen mannen som kom att köpa tillbaka den absolut största delen av Israel Berghmans fantastiska andra samling till fäderneslandet. Men det är som det brukar heta en helt annan historia.^{11,12} År 1950 återbördades de sista mynten till Sverige och Ekström. Det som nu hade skett var alltså "knappt var tänkbart" 1922!

Noter

¹ NNUM 1946, s. 30–31.

² Wijk 2006, s. 15–16.

³ Björk 2015, s. 13–14.

⁴ Möjligheten till ständigt ledamotskap i föreningen upphörde för ett antal år sedan.

⁵ D. Holmberg auktionskatalog 68. *Förteckning öfver en samling af svenska mynt m.m. tillhörig doktorinnan Sophie Edgrens sterbhus m.fl.* Stockholm 1905.

⁶ A. Hess Nachfolger. *Sammlung des Herrn L. E. Bruun ...* II. Teil. Von Christine bis zur Gegenwart. Frankfurt a.M. 1914.

⁷ N. F. Boberg. *Gustaf Cavallis samling av svenska kopparskyljemynt*, del I–VI. Stockholm maj–december 1927.

⁸ Protokoll fört vid SNF:s årsmöte den 16 maj 1922.

⁹ Lundström 1923. S. 45–46.

¹⁰ SNF:s årsberättelse för 1922. I NM XXIII, s. 170.

¹¹ Lagerqvist 1975.

¹² Wijk 2006, s. 15–16.

Källor och litteratur

Björk 2015 = Björk J.-O.: *The Dr Nils J. Lindberg Collection*. I Myntauktioner i Sverige AB, Misab, 2015.

Lagerqvist 1975 = Lagerqvist L. O.: *Gunnar Ekström 29 december 1883 – 23 juli 1969*. I B. Ahlström mynthandels auktionskatalog 8 m.fl. Dessutom i samma katalog s. 9: *Samlingar*.

Lundström 1923 = Lundström C.: *En återblick på Svenska Numismatiska föreningens verksamhet under åren 1913–1923*. Publicerad i NM XXIII. Stockholm 1923.

NM = *Numismatiska Meddelanden*. Utgivna av SNF sedan 1874.

NNUM = *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*. Utgivna av Nordisk Numismatisk Union sedan 1936.

Wijk 2006 = Wijk M.: *Index över Gunnar Ekströms myntsamling*. Numismatiska Klubben i Uppsala, *Småskrifter* 2. Stockholm 2006.

Svenska Numismatiska Föreningens arkiv, Stockholm.

PRESSKLIPP 1850

Svärdsmedaljen

Sedan K. M:t den 26 Juni behagat, såsom en uppmuntran för korporaler och soldater, som under minst 16 års tjenstetid ådagalagt ett berömligt förhållande, instifta en särskild "svärdsmedalj", har K. M:t under den 28 Juni med nämde medalj benädat:

Korporalerna P. Svärd, J. Storm och J. Selling vid Lifregementets Dragon-corps; D. Källström, G. Harlén och P. Dömstedt vid Lifregementets Grenadier-corps; Björn, Berg, German, Skott, Norrbom och Karsk vid 2:dra Lifgrenadier-reg:te; S. Svärd, J. Jarl och G. Blom vid Smålands Grenadier-bataljon; J.E. Träff, J. Svärd, M. Skog, J. Ahlgren, E. Ryd och A. Rönn vid Uplands regemente; E. Elg, C. P. Löthman, P. Eng, A. Möhl, P. Ling och J. Hyll vid Uplands regemente, samt P.E. Bång, J.O. Hede, P. Wallén, J. J. Svan och F.O. Sandberg vid Westmanlands regemente, äfvensom vid sistnämnde reg:te soldaten № 119 P.E. Lärka.

Notis ur Wedbergs klippsamling 1850

MEDLEMSAVGIFTER
SVENSKA
NUMISMATISKA
FÖRENINGEN

Vuxen 200 SEK/år
Junior 100 SEK/år
Utomlands boende
375 SEK/år

Plusgiro 1500 07–3
Bankgiro 219–0502

Som medlem får du
Svensk Numismatisk Tidskrift
som utkommer med
åtta nummer om året

info@numismatik.se

Svärdsmedaljen instiftad av Oscar I 26 juni 1850. Åtsidan har inskriften *Konung och Fädernesland* och framsidan *För Krigsmanna Förtjenster*. Medaljen är av silver och bärs på bröstet i Svärdsordens gula band med blå kanter. Svärdsmedaljen upphörde att utdelas 1974 i samband med ordensreformen.

FOTO: ARMÉMUSEUM.

En riktig storsamling av stämpelpapper, charta sigillata och stämpelmärken

Av Lars Liwendahl

Stämpelmärke för punsch, första typen endast använd ett år, 1904. Det skulle klistras över flaskans kork.

Enligt område inom numismatiken som intresserar många samlare är stämpelpapper med tillhörande charta sigillata och stämpelmärken. De är en tydlig del av pengarnas historia. De har också kopplingar till offentliga handlingars historia samt sigill och namnteckningars användning och funktion.

Stämpelpapper och dess efterföljare har även en postal koppling och med det ett intresse inom den filatelistiska, frimärkssamlarvärlden.

Stämpelpapperen, som i Sverige infördes 1661, utvecklades med tiden till charta sigillata-märkena. Den första serien av dem kom år 1811. De utgavs i ark om sex märken. Totalt kom hela 33 olika valörer från 1 skilling upp till hela 100 riksdaler. Dessa märken klipptes loss från sina kartor och i lämplig valör eller i kombination av flera (enligt fastställd taxa) och sattes sedan på aktuell handling. Detta gjordes med lack, lim, sytråd eller liknande. Därefter makulerades de,

oftast med en påskrift för hand, eller med en stämpel. Vi talar alltså här om lösa märken i stort format, cirka 10×19 cm. Nästa steg i utvecklingen var mindre märken i frimärksformat. De första svenska sådana kom 1864.

Denna mycket korta historiebetraktelse är liknande för även många andra länder. Konstateras kan att stämpelmärkena således är mycket äldre än frimärkena och i praktiken deras föregångare! Världens första frimärken kom i England 1840 och

13 riksdaler. Sällsynt hög valör av charta sigillata, använd 1869, strax innan myntreformen.

"Dopatstenen" för svenskt stämpelväsande, riksdagsbeslutet 23 november 1660.

Stämpelmärke för toppsocker. 1850. Endast känd i ett fåtal exemplar.

FOTO & SKANNING: MATS EDSTRÖM.

Sveriges första utgavs år 1855. Inom filatelivärlden är ovanstående i dag, konstigt nog, ofta inte allmänt känt. I frimärkssamlandets barndom samlades stämpelmärken lika mycket och parallellt med frimärkena. Efter första världskriget skedde en nedgång, men i dag ökar intresset (och kunskapen) igen. Alla Sveriges stämpelmärken finns numera också katalogiserade och värderade i *Facit*, den största nordiska frimärksskatalogen.

I den filatelistiska världen finns ett stort område kallat *bältespännarfilateli*. Stämpelpapper, charta sigillata och stämpelmärken tillhör alla denna grupp. Andra områden är bland annat privata postföretags frimärken, fraktmärken för att sända paket och brevmärken av olika slag.

Esbjörn Janson

En av bältespännarfilatelins förgrundsgestalter, Esbjörn Janson i Göteborg, gick bort i fjol, 91 år gammal. Han hade då bland annat specialsamlat Sveriges stämpelpapper och märken i åttio år! Hans samling är en av de absolut största och mest omfattande. Den innehåller även mycket från andra storsamlare som Sven Öberg, Stig Kjellander och inte minst Sven Svensson.

Denna samling kommer nu att delas upp och auktioneras ut av AB Philea i Stockholm (systerbolag till Myntkompaniet) vid två tillfällen, den 4 april och 21 maj i år. Som kan anas är samlingen en riktig guldgruva för alla intresserade av stämpelpapper/märken och deras historia! Den nästan aldrig sedda första typen av stämpelpapper från 1600-talet finns

Frimärket från Göteborgs Privata Lokalpost år 1888 är förlaga till Samlarföreningen Bältespännarnas emblem.

Lyxstämpelmärke år 1919 för bland annat äkta pärlor

Stämpelmärke för bland annat utförande av pass vid Sveriges ambassader världen över vid 1800-talets slut. Observera de fasta växelkurserna mellan åtta olika valutor!

med, samt högvalörer från 1700-talets olika utgåvor. Det omfattande charta sigillata-avsnittet, liksom av de olika serierna efter 1864, innehåller många godbitar.

Det finns även gott om "specialare" som 1840-talets tullstämplar och till exempel de speciella stämpelmärken som utgavs för att användas vid våra ambassader och konsulat världen över. Dessa har sina valörer angivna i upp till sju olika valutor samtidigt!

Förutom många sällsyntheter kommer även hela samlingar och partier från Esbjörn Janson att ropas ut. Och, inte minst, stämpelpapper och märken från andra länder. Esbjörn var verkligen en riktig storsamlare!

Auktionskataloger skickas ut till alla Phileas kunder under mars. Katalogerna finns då även på nätet, och med extra avbildningar av många objekt. För mer information och gratis katalogbeställningar, kontakta:

customerservice@philea.se

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Edshultsvägen 20
441 96 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gnfinfo.se

Halmstads Myntklubb
Östra Infarten 4
313 31 Oskarström

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Nola Myntklubb, Örnsköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska Föreningen i Hässleholm
Lugnets väg 6
281 39 Hässleholm

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarföreningen Klave
Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis
www.numisskelleftea.se

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
ga@aotn.eu

Svenska Pollett-föreningen
www.pollett.se

Sävsjö Myntklubb
Parallellgatan 19
576 33 Sävsjö

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Westerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken

*Ändringar och tillägg?
Vill också er förening gå med?
Kontakta: info@numismatik.se*

Svenska Numismatiska Föreningens hemsida www.numismatik.se

Hemsidan handhas av SNF:s webbansvarige Lennart Castenhag. Här finns nyheter såsom litteraturtips, föreningens kommande aktiviteter,

SNT sedan 1972 i pdf-format: numismatik.se/2publikationer/

SNT:s författar- och artikelregister:
numismatik.se/2publikationer/SNT_register_till_2019.pdf

Numismatiska artiklar utöver dem som publiceras i SNT. Se också exemplen på falska mynt: numismatik.se/2falska/

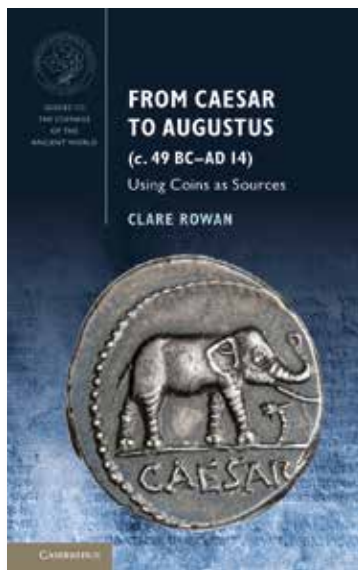
Hemsidan uppdateras så gott som dagligen. Tillsammans kompletterar hemsidan och SNT varandra.

Clare Rowan: From Caesar to Augustus. (c. 49 BC–AD 14). Using Coins as Sources. 2019. Häftad/Inbunden. Illustrerad. 232 sidor. ISBN 978-1-107-67569-8. Cambridge University Press. Pris 250/704 (Adlibris 16/12-2019).

CLARE ROWAN ARBETAR vid universitetet i Warwick och forskar inom områdena numismatik och romersk historia. Hon är även redaktör för den läsvärda bloggen *Coins at Warwick*, som framför allt behandlar antika mynt. Den rikt illustrerade boken *From Caesar to Augustus* berör den historiskt högtintressanta perioden från början av inbördeskrigen, som inleddes med Caesars invasion av Italien år 49 f.Kr. till Augustus död år 14 e.Kr.

Boken inleds med ett kapitel om myntanvändning och myntprägling i det senrepublikanska Rom. Myntpräglingen ökade kraftigt och uppskattningar indikerar en fem- till tiodubbling från mitten av det andra till mitten av det första århundradet f.Kr., då den period som boken har sitt huvudsakliga fokus på inleds. Ett triumvirat av myntmästare ansvarade för myntpräglingen, tillfälligt ökat av Caesar till fyra. Myntmästarna verkar sedan slutet på andra århundradet ha haft inflytande över motiven på mynten, vilket indikeras av att typer ofta knyter an till myntmästarnas förfäder. Inflytandet verkar ha försvunnit under perioden som boken behandlar och motiven knyts till de styrande politikerna. En intressant observation är att vissa mynt kan ha signerats av gravörerna, till exempel en denar utgiven under Marcus Antonius.

Huvudbehållningen med boken är att den försöker placera mynten i sitt historiska sammanhang. Motivet på den kända elefantutgåvan, illustrerad på bokens framsida, som enligt Sear (1998)* representerar det godas triumf över det onda, kan ha flera tolkningar. En är att motivet symbo-

liserar Caesars seger över Pompejus och senaten. En alternativ tolkning är att elefanten trampar på en gallisk *carnyx* (en trumpet eller ett horn som användes i krig) och i så fall syftar på Caesars kuvande av Gallien. Boken presenterar ytterligare tolkningar av motivet. Frånsidan visar symboler som representerar Caesars roll som Pontifex Maximus – första gången en överstepräst var ansvarig för en myntutgåva. Motiven på Pompejus och hans allierades mynt diskuteras också utförligt.

Efter Julius Caesars död år 44 f.Kr. fortsatte maktkampen. Brutus och Cassius som varit ledande inom gruppen som mördat Caesar var baserade i östra medelhavsområdet och stod för en omfattande myntning, rimligtvis för att finansiera omfattande rustningar inför slutuppgörelsen med Caesaranhängarna. Motiv med Libertas, som symboliserar befrielsen från tyranni, och Apollo, som enligt legenden rätt Brutus anfader att driva ut den sista kungen från Rom, är vanliga motiv. Båda Caesaranhängarna Marcus Antonius och Octavianus gjorde

på mynten anspråk att efterträda Caesar – Marcus Antonius bland annat genom religiösa motiv knutna till Caesar och Octavianus som son av guden Julius.

I samband med inbördeskrigen spelade kvinnor en betydelsefull roll, både som politiska aktörer och, via giftermål, som ett sätt att underbygga allianser. Marcus Antonius första hustru Fausta var en viktig maktspelare i Italien under några år efter Caesars död och finns återgiven bland annat på mynt från Lugdunum, rimligtvis ett sätt för staden att visa att man stödde Fausta och Marcus Antonius. Som ett led i en överenskomst mellan Octavianus och Marcus Antonius, gifte sig den senare med Octavianus syster Octavia. Detta avsatte spår i myntpräglingen – i Efesos utgavs mynt med brudparet.

När motsättningarna mellan Octavianus och Marcus Antonius senare ökade, så allierade sig Marcus Antonius med Cleopatra och denarer och tetradrachmer där båda avbildas präglades. I upprinnelsen till slutuppgörelsen utgavs stora mängder av de så kallade legionärsdenarerna, som avbildar ett skepp på åtsidan och normalt symboler för en legion och en legionsbeteckning på frånsidan. Ungefär tjugo olika legioner är kända och Marcus Antonius ville sannolikt att myntpräglingen skulle visa på militär styrka. Marcus Antonius titulerar sig som triumvir och augur och undviker hellenistiska symboler, sannolikt för att visa sig legitim i romerska ögon – Octavianus anklagade Marcus Antonius för att vara påverkad av den hellenistiska Kleopatra. Trots de många legionerna avgjordes konflikten till Octavianus fördel vid Actium år 31 f.Kr.

Från Hellenism till Principat. De- lar av Marcus Antonius myntprägling indikerar ett hellenistiskt inflytande, bland annat hans anknytning till Dionysos. Även Octavianus verkar under en tid ha påverkats i hellenistisk riktning. Av myntpräglingen framgår att Octavianus syn på hur han skulle sty-

* Sear, David R. 1998. *The history and coinage of the Roman imperators 49–27 BC*. Spink, London.

NYTT OM BÖCKER

ra det romerska riket efter att ha besegrat Marcus Antonius förändrades över tid. Den tidiga myntpräglingen efter Actium indikerar att Octavianus tänkte i hellenistiska banor och myntmotiven antyder att Octavianus siktade på att ha gudomliga anspråk.

Någon gång före år 27 f.Kr. förändrades politiken och styrelseskicket formades till ytan som ett återskapande av republikanska institutioner med Octavianus/Augustus som den främste bland medborgarna. Även den republikanska organisationen med ett triumvirat av myntmästare återkom under en tid när myntverket i Rom öppnade. Ett intressant försök är ett bronsmynt med Octavianus på åtsidan och den tidiga kungen Numa Pompilius på framsidan, som getts ut av en av myntmästarna. Utgåvan blev kortvarig, kanske eftersom det var kontroversiellt att knyta Augustus till en av Roms kungar.

Sammanfattningsvis kan sägas att boken ger en mycket intressant bild av hur myntpräglingen under senrepubliken hör hemma i sitt historiska sammanhang. Ovanstående exempel är bara ett axplock, och många av de mynt som präglades under perioden diskuteras. För den som är intresserad av myntprägling i Rom under antiken kan boken varmt rekommenderas.

Andreas Westermarck

LÄSTIPS

Nanouschka Myrberg Burström: Från brödbyte och silverpenningar till kontantuppror.

Understreckare i *Svenska Dagbladet* publicerad den 11 januari 2020 med rubriken *Det kontantlösa Sverige* och ingressen "Att lära medeltidens nordbor att använda mynt tog hundratals år. Nu står vi först i kön till det kontantlösa samhället, vilket lär få oanade konsekvenser för vår relation till pengar – och varandra".

Pia Bengtsson Melin & Kenneth Jonsson: Medeltida kollektavlor från Gotland. Myntstudier 2019:2.

Vid arkeologiska utgrävningar i kyrkor hittas ofta ett stort antal mynt. På Gotland finns ett unikt material med 55 helt eller delvis bevarade medeltida kollektavlor som användes när man tog upp kollekt. De äldsta är från början av 1200-talet och det står klart att en del av myntfynden i kyrkorna kommer från mynt som har tappats i samband med kollekten i kyrkorna. Här beskrivs och illustreras hela det gotländska materialet av kollektavlor. De sätts också in i ett större sammanhang.

Lars Liwendahl: En vandring i bältespännarfilatelins värld. Samlarföreningen Bältespännarna. 2015. 84 sidor.

Skriften är en introduktion om detta stora område inom filatelin.

Spelpenning. KMK samling, 102 967.

FOTO: MGL.

Visdom och lycka

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns en spelpenning som påminner om vad Holst* kallar "ugglepenning", men exemplaret är inte någon av Holst beskrivna. Den här avbildade är kombinerad med Lyckans gudinna.

På ena sidan ses den typiska uggan med glasögon. Den sitter på en gren med tre spelkort i ena klon. Inskrift: VERSEHN IST VERSPIELT. Den andra sidan visar Lyckans gudinna – också en vanlig framställning på spelpenningar – stående på sitt klot och med ett segel i händerna. Inskrift: WIE DU MIER SO ICH DIR.

Materialet är gissningsvis tenn och diametern 32 mm.

MGL

*Holst, G.: Spelpenningar avsedda för kortspel. 1977.

AUKTIONER & MÄSSOR

- 7/3 Holmasto Mynthandel, Helsingfors, auktion
- 28-29/3 Misab, auktion 34, Stockholm
- 4/4 Göteborgs Numismatiska Förening, myntmässa
- 2/5 Myntkompaniet, Stockholm, myntauktion
- 3/5 Myntkompaniet, Stockholm, myntmässa
- 9/5 FriMynt 2020, Helsingborg
- 16/5 Holmasto Mynthandel, Helsingfors, auktion

Se mer här: ingemars.se/agenda

MYNTBUTIKEN I SVERIGE AB

Kyttingevägen 15
181 31 Lidingö

Tidsbokning: 08-684 392 00

KÖPER MYNT – MEDALJER
HEMBESÖK STOCKHOLM

Se exempel på inköpspriser:
www.myntbutiken.se

VÄLKOMNA PÅ MYNTMÄSSA

Lördag 4 april 2020
kl. 11 – 15

i Dalheimers hus, Slottsskogsgatan 12
i Majorna, GÖTEBORG

Svenska Numismatiska Föreningen
& 10–15 mynthandlare
kommer att vara representerade.
Göteborgs Numismatiska Förening anordnar.

Pris 1 500 SEK för alla tre delar
+ ev. porto.
Beställs genom
info@numismatik.se

HERMAN FRITHIOF ANTELL

samlade bland mycket annat nordiska mynt samt medaljer. I hans testamente nämns de som "mina mynt- och medaljsamlingar i deras helhet", inalles 6 494 mynt, 724 minnespenningar och medaljer.

Av de många svenska mynten hade de flesta tillhört A. W. Stiernstedt, som i sin tur köpt Carl Snoilskys samling, och förvärvats av Antell i början av 1880-talet.

SNF erbjuder medlemmarna ett fåtal exemplar av T. G. Appelgrens katalog med planscher över Antells svenska samling:

I. *Medeltidsmynt* (1908)

II. *Gustaf I:s och Erik XIV:s samt hertigarne Johans och Carls mynt* (1906)

III. *Johan III:s, Sigismunds, Carl IX:s, hertig Johans samt Gustaf II Adolfs mynt* (1936), endast delen på finska återstår.

Skarabé
Mynt & Guld AB
 köper och säljer
 MYNT, SEDLAR
 och MEDALJER
 Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
 411 17 Göteborg
 Tel. 031 - 135 088
 skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
 Öppet: Vardagar 10 - 18

Myntmässan Stockholm
söndag 3 maj 2020

Plats: Myntkompaniets lokaler,
 Svartensgatan 6.

Öppettider: 11:00–16:00

Ett tiotal handlare
 erbjuder mynt, medaljer, sedlar, etc.

Kaffe och fikabröd kommer att
 finnas till försäljning.

Arrangör:

MYNTKOMANIET Myntkompaniet
 Svartensgatan 6
 116 20 Stockholm

E-post: coins@myntkompaniet.se

Tfn: 08-678 32 17 www.myntkompaniet.se

FriMynt 2020

46:E INT. MYNT- & FRIMÄRKSMÄSSAN

Välkommen!

9 maj kl 11.00-17.00

IDROTTENS HUS
 MELLERSTA STENBOCKSGATAN, HELSINGBORG, SVERIGE

www.frimynt.se

SSP / H-Expo • Drottninggatan 184, 254 33 Helsingborg • Tel +46 (0)705-29 25 60

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordinar Nålmarken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08–411 50 81
Fax. 08–411 52 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08–662 62 61

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDINAR
*Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur*
www.nordlindsmynt.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Gamla Brogatan 36
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08–411 08 07

Öppet: måndag – torsdag 11–13

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är sedan 1973 en etablerad sammanslutning av för närvarande 22 mynthandlare. Föreningens syfte är att samordna strävanden och idéer angående mynthandels utveckling, uppmuntra vetenskaplig forskning och sprida kännedom om numismatik, samt att skapa varaktiga och vänskapliga förhållanden svenska mynthandlare emellan. Medlemmarna förbinder sig att ej saluföra förfälskade objekt i enlighet med Svenska Numismatiska Föreningens upprop.

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 – 139484
besour@telia.com
www.besour.se

CEDERHOLMS MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 076 – 8344684
cederholmsmynthandel@gmail.com

COLLECTIA AB

Pramvägen 1
312 51 Knäred
Tel. 0430 – 50743 (mån – tors 13–15)
info@collectia.se
www.collectia.se
Kontakt: Jimmy Häggqvist

ROBERTO DELZANNO MYNTHANDEL

Villa Långbro – Stockholm
Tel. 0708 – 865008
roberto@delzanno.se
www.delzanno.se

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08 – 7326686, 070 – 2126455
christian.hamrin@telia.com

JOAKIMS MYNT & SEDLAR

Södra Långvägen 17 A
443 39 Lerum
www.joakimsmyntochsedlar.se

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkaregatan 37
371 35 Karlskrona
Tel. 0455 – 81373
lennart@mynt.nu
www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14 / Box 98
501 13 Borås
Tel. 033 – 410315

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel. 046 – 144369
butik@lundsmynthandel.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
373 32 Nätraby
melinmynt@hotmail.com

MITQALCOINS

Klas Johnsson
Box 5078
141 05 Kungens kurva
info@mitqalcoins.se
Tel. 070–6101073

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel. 0155 – 286325
corona-coin@tele2.se
www.coronamylnt.se

NILSSONS MYNTHANDEL AB

Box 12
896 21 Husum
Tel. 076 – 1132207
nilssonsmynthandel@hotmail.com

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46 / Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08 – 6626261
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NUMIKON / TICALEN MYNTHANDEL

Stefan Jonasson / Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 073 – 9540868
numikon@comhem.se

PECUNIA MM HB

Östra Mårtensgatan 19
223 61 Lund
Tel. 0705 – 252519
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30 / Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel. / fax 042 – 122528
petersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6 / Box 16390
103 27 Stockholm
Tel. 08 – 4115081
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel. / fax 031 – 135088
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

SVENSK MYNTHANDEL

Mikael Kindahl
Badstugatan 24, Bredablick
691 32 Karlskoga
svenskmynthandel@hotmail.com
www.svenskmynthandel.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Gamla Brogatan 36
111 20 Stockholm
Tel. 08 – 4110807
www.hwmynt.se

AB WIJK ANTIK

Flisvägen 5
743 94 Skyttorp
Tel. 070 – 3680807
info@wijk.se

www.smf.com.se

MYNTAUKTION

Stockholm lördag 2 maj 2020

Ett urval mynt (inkl. köparprovision) som vi har sålt tidigare:

1 daler 1594
"SIGIMVNDVS"
677.000:-

Ryssland
5 rubel 1762
460.000:-

Norge
1 speciedaler 1861
med B under bilden
2.238.500:-

Ett urval av redan inlämnade objekt till vårens auktion:

1 daler 1597

1 daler 1599

1 riksdaler 1719
Högkvalitativt exemplar

1 riksdaler 1731
Praktexemplar

Bättre mynt och hela samlingar mottages till kommande myntauktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.

Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17

E-post: coins@philea.se

www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

AUKTION 34

Hotell Sheraton, Stockholm, 28-29 mars.

ETT URVAL AV VÅRENS "KANTARELLER":

10 mark 1626. **R.**

Dukat 1692. **RR.**

Dukat 1759. **RRRR.**

Dukat 1782. **R.**

Dukat 1799. **RR.**

Dukat 1810. Präglad av guld från Dalarna.

2 dukater 1839. **R.**

4 dukater 1846. **R.**

2 dukater 1850. **RRR.**

Dukat 1844. **RRR.**

Myntauktioner i Sverige AB
Banérgatan 17, 115 22 Stockholm • Storgatan 10, 342 60 Moheda
E-mail: info@myntauktioner.se • Telefon: 08-410 465 65
www.myntauktioner.se